

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Ірина Мірчук

СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ:

***МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ***

**Дрогобич
2020**

УДК 316(091)(075.8)
М 64

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 9 від 30.06.2020 р.).

Рецензенти:

Щудло С.А. – доктор соціологічних наук, професор кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Янко Ж.В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені Валерія Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск – Зелена О.Я. – кандидат політичних наук, доцент кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мірчук І.

М 64 Соціологія культури : методичні матеріали до семінарських занять / Ірина Леонідівна Мірчук – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. – 42 с.

Пропонований посібник укладений відповідно до програми курсу “Соціологія культури” для студентів спеціальності 054 “Соціологія” Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Містить теми семінарських занять, питання для обговорення та дискусій, методичні поради та завдання для організації самостійної роботи, літературу, довідково-інформаційний матеріал.

© Мірчук І. Л.
© Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, 2020

ЗМІСТ

Вступ	4
Теми семінарських занять і методичні поради	5
Семінарське заняття 1. Культура в структурі соціологічного знання	5
Семінарське заняття 2. Основні концепції культури в соціо- гуманітарних науках	7
Семінарське заняття 3. Специфіка соціологічного аналізу культури	9
Семінарське заняття 4. Культура як цілісна система	11
Семінарське заняття 5. Типи, форми, функції культури	13
Семінарське заняття 6. Культура і особистість	15
Семінарське заняття 7. Молодіжна субкультура	18
Семінарське заняття 8. Масова культура	20
Семінарське заняття 9. Освіта і наука як елементи культури	22
Семінарське заняття 10. Соціологія мистецтва	25
Семінарське заняття 11. Театр і кіно як елементи культури	27
Семінарське заняття 12. Соціологія музики	28
Семінарське заняття 13. Соціологія книги, читання і художньої літератури	31
Семінарське заняття 14. Соціологія моди	33
Семінарське заняття 15. Соціологія вільного часу	36
Семінарське заняття 16. Соціокультурна ситуація в сучасній Україні	38
Предметний та іменний покажчик	41

ВСТУП

*Культура – це, перш за все,
єдність художнього стилю
у всіх життєвих проявах народу*
Фрідріх Ніцше

Культура – важливе наукове поняття, без якого не може обійтися жодна сфера теоретичного знання про суспільство. Для соціолога суспільне життя – це соціокультурна реальність. Дослідження культурних норм, цінностей, моделей поведінки дають можливість соціологу пояснити соціальну реальність. На думку українського соціолога Олени Якуби, якісну характеристику суспільства, рівень його прогресу, можна окреслити через поняття “культура”.

Основна мета навчальної дисципліни “Соціологія культури” – ознайомлення студентів з сучасними уявленнями вітчизняної та світової соціології про сутність культури, її співвідношення з суспільством, основними проблемами існування культури, роллю культури в процесі соціальних змін, а також розкриття сутності основних понять соціології культури та їх використання у вивченні сучасних соціокультурних процесів українського суспільства.

Завданням пропонованого посібника є надати методичну допомогу студентам під час підготовки до семінарських занять, полегшити їхню самостійну роботу, сприяти кращому засвоєнню навчального матеріалу, систематизації та закріпленню набутих знань, забезпечити адекватне розуміння нової термінології, а також ознайомити з кращими зразками світової та вітчизняної соціологічної думки про основні критерії культури, специфіку культурно-соціологічного пізнання, механізми впливу культури на суспільне життя тощо.

Пропонований посібник містить теми семінарських занять, основні питання, які необхідно розглянути, методичні рекомендації з коротким викладом матеріалу та рекомендаціями, які допоможуть студентові краще зорієнтуватися у навчальному матеріалі. До кожної теми додається перелік сучасної літератури, яка включає підручники, посібники, наукові статті, інтернет-видання. Література стане базою теоретичних знань студентів при аналізі ключових проблем соціокультурної реальності.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Семінарське заняття 1

Тема. Культура в структурі соціологічного знання

План

1. Поняття культури у соціології.
2. Предмет соціології культури.
3. Місце культури у структурі соціологічного знання.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
4. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
5. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; пер. с англ.; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
6. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
7. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.
8. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.
9. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

10. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати з визначень поняття «культура». Розглянути різні підходи до його значення від античності до сьогодення. Необхідно зазначити, що термін «культура» в античну добу означав обробіток землі, її культивування. Цицерон уживав цей термін у значенні «культура душі». Поступово це поняття розширює своє значення. У XVIII ст. німецькі вчені Й. Гердер, І. Кант пов'язували культуру з ідеєю прогресу. Необхідно звернутися до праці швейцарського дослідника Й. Нідермана «Культура. Історія розвитку поняття від Цицерона до Гердера» (1940), у якій вміщено змістовний словник значення терміна «культура» у працях визначних представників європейської соціогуманітарної науки від античності до XVIII ст.

У XIX ст. термін «культура» вчені зіставляють з терміном «цивілізація».

У 50-х рр. XX ст. американські вчені А. Кробер та К. Клакхон розробили «реєстр визначень культури», який вміщував 247 визначень культури [6; 29]. Схарактеризуйте різноманітні підходи до вивчення культурних процесів і явищ.

Друге питання. Необхідно розглянути процес виділення соціології культури як окремої соціологічної теорії. У процесі поглиблення і диференціації соціологічного знання, розширення сфери емпіричних досліджень постає окрема комплексна дисципліна – «Соціологія культури», яка вивчає культуру як соціальний феномен, її місце і роль у взаємодії з іншими сферами суспільства, специфіку культурної діяльності як одного з різновидів соціальної активності.

Об'єктом соціології культури є діяльність спільнот і груп – носіїв культурних уявлень, цінностей, стилів і норм поведінки, споживачів і творців культурних благ.

Предмет соціології культури становить вивчення структури і функціонування культури у зв'язку із соціальними структурами й інститутами.

Дайте розгорнуту характеристику об'єкта та предмета соціології культури.

Третє питання. У сучасній соціології категорія культури вважається необхідною для аналізу соціальної реальності. Однак

культуру не можна розглядати поза межами суспільства, оскільки це два взаємопов'язані аспекти суспільного життя, які доповнюють одне одного. Соціальний аспект відображає суспільне життя, способи взаємодії людей, утворення соціальних спільнот і груп, а культура – через цінності, норми, взірці поведінки сприяє взаємодії і розумінню між людьми. Соціологія культури як інтегральна комплексна дисципліна, предмет якої формується на перетині площин загальної соціологічної теорії, що виступає її методологічною основою, та галузевих соціологічних теорій, насамперед таких, як соціологія дозвілля і вільного часу, соціологія мистецтва, соціологія знання, соціологія масових комунікацій, соціологія освіти, соціологія науки та ін.

Необхідно також показати зв'язок соціології культури з іншими науками – етнографією, культурною та соціальною антропологією, філософією культури, культурологією, соціальною культурологією та ін.

Семінарське заняття 2

Тема. Основні концепції культури в соціогуманітарних науках

План

1. Сутність культури та основні культурологічні парадигми.
2. Культура у дослідженнях соціогуманітарних наук.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
4. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; пер. с англ.; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
5. Соціологія культури : навч. посіб. / О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

6. Соціологія : курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

7. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

8. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

9. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

10. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

11. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати з аналізу *еволюціоністської* концепції культури англійського вченого, антрополога Е. Тайлора, який стверджував, що розвиток людства – це еволюційний прогресивний розвиток культур. Етнограф Л. Морган вважав, що у своєму загальнокультурному розвитку людство повинно пройти три стадії: дикість, варварство і цивілізацію. У кожній стадії зберігаються пережитки попередньої.

Антропологічна концепція культури частково базується на теорії еволюції Ч. Дарвіна та вченні Е. Тайлора. Її засновник – Б. Малиновський, який вважав, що культура пов'язана з потребами людства, які він поділяв на первинні, похідні та інтегративні. Дальше ці ідеї знайшли своє відображення у працях К. Леві-Строса та А. Кребера, який доповнив її теорією стилів фундаментальних форм культури.

Аксіологічна концепція розглядає культуру через призму цінностей, які реалізує людина внаслідок своєї діяльності.

Циклічна концепція культури полягає у дослідженні історії людства, його епох. Необхідно детальніше розглянути теорію рівноцінного циклічного розвитку О. Шпенглера.

Формаційна або марксистська концепція культури ґрунтується на теорії формацій, яку пройшло або повинно пройти людство у своєму історичному розвитку: первісну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну і комуністичну. Марксизм поділяє культуру на матеріальну і духовну, а в кожній формації є дві культури – правлячої еліти та підпорядкованої їй більшості.

Необхідно зупинитися на розгляді *філософських* концепцій культури: богословській, культовій, символічній та ін.

Друге питання. Розпочати розгляд другого питання необхідно із аналізу поняття і розгляду проблемного поля культури у таких науках, як історія, культурологія, етнопсихологія, мистецтвознавство, соціальна психологія, філософія, лінгвістика та ін. Слід зазначити, що культура у дослідженнях філософів, соціологів, психологів, істориків виступає як феномен суспільного життя, що розкриває особливості поведінки, свідомості та діяльності людей у конкретних формах життя (культура праці, культура побуту, художня культура, політична культура), а також як спосіб життєдіяльності людини, колективу і суспільства загалом.

Семінарське заняття 3

Тема. Специфіка соціологічного аналізу культури

План

1. Культурно-аналітична традиція дослідження культури.
2. Структурно-функціоналістська інтерпретація культури.
3. Структурно-символічний підхід до вивчення культури.
4. Аналіз культури в межах постструктуралізму.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
4. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
5. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

6. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

7. Соціологія : курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

8. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

9. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

10. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

12. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати із загальної характеристики культурно-аналітичного напрямку дослідження культури. Необхідно детальніше зупинитися на концепціях цього напрямку: культурні закономірності функціонування суспільства О. Конта, конфліктні моменти в культурі на рубежі ХІХ–ХХ ст. Г. Зіммеля, значимість культурного фактора у розвитку капіталізму М. Вебера. Схарактеризуйте вчення А. Вебера про три виміри тотального історичного процесу: культурний, цивілізаційний та соціальний; проект соціології культури К. Манхейма; соціокультурний підхід П. Сорокіна.

Друге питання. У другому питанні необхідно з'ясувати суть структурно-функціоналістської інтерпретації культури. Розглянути теорію Толкота Парсонса на культуру як фактор, який забезпечує стійкість соціальної системи; основні принципи функціонального аналізу культури Бронислава Малиновського; поняття культури як вивчення функцій структурних елементів А. Редкліфа-Брауна.

Третє питання. При розгляді третього питання необхідно зазначити, що автори структурно-символічного підходу до вивчення культури вважали, що їй притаманний символізм полягає, який полягає у тому, що у будь-якому явищі є прихований сенс. Слід детальніше зупинитися на теоріях представників структурно-символічного підходу до аналізу культури Клода Леві-Строса, Ролана Барта, Юрія Лотмана, Володимира Лобаса та ін.

Четверте питання. Розгляд четвертого питання необхідно розпочати із з'ясування причин виникнення постструктуралізму і дослідження культури в його межах.

Слід детальніше зупинитися на сучасних концепціях соціології культури, зокрема, П. Бурдьє, П. Штомки, М. Арчер, Е. Гіденса, М. Фуко, Дж. Александера.

Семинарське заняття 4

Тема. Культура як цілісна система

План

1. Базисні елементи культури.
2. Культура як фундамент стабільності соціального порядку.
3. Неузгодженість культури і соціальної структури.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
4. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
5. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
6. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
7. Соціологія : навч. посіб. для ВНЗ. – 4-те вид., перероб. і доп. / За ред. С.О. Макеєва. – К., 2008. – 566.
8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.
9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання необхідно розпочати із розкриття змісту поняття «соціальна структура». Детальніше слід зупинитися на характеристиці соціальної структури у працях Е. Дюркгейма, М. Вебера, К. Маркса, Т. Парсонса, Р. Мертонна, А. Редкліфа-Брауна. Необхідно проаналізувати основні елементи соціальної структури: соціальні сфери, соціальні інститути, соціальні організації, соціальні спільноти і групи, принципи соціальної взаємодії, соціальну мобільність тощо. Дослідження нерівності у суспільстві, соціальної мобільності поколінь, сім'ї, освіти, зайнятості населення та культурної семантики, культурних кодів дає змогу формувати образ соціальної системи і репрезентативної культури.

Незважаючи на різноманітність культур різних народів, які відрізняються одна від одної, можна виділити основні елементи, які є базисними для всіх культур. Це – мова, символи, цінності, норми і технології. Дайте загальну характеристику базисних елементів культури.

Друге питання. У другому питанні необхідно розглянути функції культурних норм і цінностей, які є фундаментом стабільності соціального порядку. Суспільство – це система взаємовідносин між людьми, які об'єднують людей однієї культури. Суспільство не може існувати без культури, як і культура без суспільства. Культура формує стиль життя індивідів, їх звичаї, традиції, матеріальні і духовні цінності, манери поведінки. Саме культурні норми забезпечують і підтримують взаємодію між індивідами, соціальними групами і спільнотами.

Необхідно також зупинитися на аналізі культурних відмінностей, пов'язаних з соціальною нерівністю й етнічною різноманітністю. Слід зазначити, що соціальна нерівність є результатом відмінностей між людьми, у тому числі етнічних і

культурних. Розкрийте зміст понять «етноцентризм», «культурний релятивізм», «культурний шок».

Третє питання. У третьому питанні необхідно охарактеризувати культурні норми і дати їхню класифікацію, оскільки вони визначають поведінку індивідів у суспільстві та покликані забезпечувати принципи взаємодії індивідів і соціальних груп. Необхідно зазначити, що у сучасному суспільстві часто спостерігається невідповідність культурних ідеалів, норм і соціальної реальності. Культурні норми часто розходяться з дійсною поведінкою членів суспільства. Таке відхилення можна розглядати як девіацію або оригінальність. Наведіть приклади девіантної поведінки молоді.

Семінарське заняття 5

Тема. Типи, форми, функції культури

План

1. Поняття і соціальні якості культури.
2. Типи і форми культури.
3. Функції культури.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
4. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
5. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
6. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

7. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

8. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

9. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

10. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

11. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Сьогодні важко визначити кількість визначень поняття «культура», оскільки культуру вивчають різні науки – культурологія, філософія, антропологія, соціологія та ін. Однак всі дослідники зазначають про латинське походження цього терміна, яке спершу означало обробку землі. У цьому вихідному значенні воно увійшло до словника сільськогосподарських, біологічних та медичних наук (наприклад, культура бактерій, культура рослин тощо). У спорідненому значенні слово «культура» означає поліпшення та ушляхетнення («оброблення» у розумінні виховання, освіти) людини. Нарешті, у третьому головному значенні це слово подано у філософських творах, де під культурою розуміють усе те, що не росте, не розвивається саме собою, тобто від природи, а виникає завдяки праці людини. У ХІХ ст. свій внесок у дослідження культури зробили філософи-неокантіанці, американський етнограф ХІХ ст. Е. Тайлор, його сучасник і послідовник, американський соціолог Н. Смелзер, німецький соціолог М. Вебер. Вони тлумачили культуру як систему знань, вірувань, цінностей, законів, зразків і норм поведінки, уявлень про довкілля і про самих себе людей та певних соціальних спільнот. При тому автори підкреслюють, що культура не тільки створюється людьми, але і творить їх, бо вони стають власне людьми у процесі засвоєння культури – виховання і соціалізації. Саме такий підхід до розуміння культури традиційно вважається найбільш властивим соціології, позаяк тільки засвоївши систему базових цінностей, ідеалів та норм, які творять «дух культури», можна зрозуміти специфіку певної соціальної спільноти та всі продукти її життєдіяльності, в т.ч. і матеріальні [7; 178, 179]. Умовно культура існує у двох формах: *духовна* (норми, цінності, зразки поведінки,

вірування, мова) та *матеріальна* (предмети праці, будівлі, одяг, книги), саме це пояснює її зміст.

Друге питання. Розгляд другого питання слід розпочати з розгорнутої характеристики типів та основних форм культури. Залежно від рівня, масштабів, форм соціальної взаємодії розрізняють типи, види та форми культури. Історично склалося два типи культури: *висока (елітарна)* та *народна (фольклорна)*. У зв'язку з розвитком засобів масової інформації виникає ще одна форма – *масова культура*, що апелює до всіх і розрахована на масове споживання [7; 180]. До основних форм культури у соціології відносять: *загальнолюдську культуру, суперкультуру, субкультуру, контрукультуру, особисту культуру індивіда, релігійну та світську культури, панівну та девіантну культури тощо*. Наведіть приклади різних форм культури.

Третє питання. Вивчення та розгляд питання необхідно розпочати з визначення поняття «функція». Функції культури відіграють важливу роль в існуванні та розвитку суспільства, збереженні соціального порядку. Соціологічний аналіз культури передбачає вивчення основних функцій культури: *пізнавальної, соціальної пам'яті, освітньо-виховної, регулятивної, комунікативної, інтегративної і дезінтегративної, соціалізації, соціального контролю та ін.* Проаналізуйте різні підходи до класифікації та характеристики функцій культури.

Семінарське заняття 6

Тема. Культура і особистість

План

1. Роль культури у формуванні особистості.
2. Суперечність між культурою і потребами особистості.
3. Ідентичність і культура.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.

2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.

3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.

4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.

5. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.

6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

7. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати з характеристики понять «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість».

Становлення і розвиток особистості відбувається з розвитком самої культури. В архаїчній культурі людина була включена до практик, які мали анімістичне забарвлення. Те саме стосується людини культури стародавніх царств. Людина цілком залежала від волі богів і її індивідуальність формувалася під впливом загальних уявлень про світ і людину. В античній культурі вперше складається уявлення про особистість, оскільки вплив богів і

держави на людину слабшає. На прикладі Сократа можна побачити самотійну поведінку людини, яка одночасно перебуває у рамках певної культури. У середньовіччі європейська культура базується на Священному писанні. Оскільки змінюються суспільство, соціальні інститути, тип господарства, влада – базисні елементи культури, то змінюється і особистість. У добу Ренесансу поруч з впливом релігії формується уявлення про свободу особистості. Нова доба принесла розвиток раціоналізму і зменшення впливу релігії на формування особистості. Варто звернутися до праць І. Канта, Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, які розглядають основні чинники формування особистості у даний період історії. Сучасна соціокультурна ситуація приводить до формування нового типу особистості – «масової, унікальної, езотеричної» [9; 91].

Друге питання. У другому питанні слід розглянути поняття «культурність» і «некультурність», якості і характеристики, які визначають зміст цих понять. Кожна людина від народження формується під впливом певної культури, її цінностей і норм. Відбувається соціалізація особистості. Культура суспільства, в якому соціалізується індивід, визначає тип його поведінки. Вона може спонукати до певних дій, а може стати заборонаю, певним обмеженням задоволення потреб людини.

Що різноманітніша і складніша культура суспільства, то різноманітніші і потреби індивіда, більше способів, якими він може їх задовольнити. Однак деяка суперечність між культурою і потребами особистості все ж існує. Фактори, які породжують цю суперечність, радше соціального, ніж власне культурного характеру. Наприклад, соціальна нерівність призводить до вимушеного обмеження потреб непривілейованих верств і пошукам несанкціонованих шляхів задоволення потреб [3; 24].

Третє питання. При вивченні третього питання необхідно розкрити зміст поняття «ідентичність», охарактеризувати ознаки ідентичності. Соціальні норми і культурні цінності мають значний вплив на формування ідентичності. Ідентичність є динамічна структура, вона розвивається протягом усього життя. Зміна переконань і цінностей може призвести до зміни ідентичності. Часто ідентичність пов'язують із соціальним статусом людини і соціальними ролями, які вона виконує. Однак у сучасну швидкоплинну епоху ідентичність не завжди визначається соціальною роллю індивіда чи культурним впливом, оскільки

індивід здатний сам ідентифікувати себе з певною спільнотою через засвоєння культурних цінностей цієї спільноти, через діяльність і активність.

Проаналізуйте основні ознаки української ідентичності.

Семінарське заняття 7

Тема. Молодіжна субкультура

План

1. Причини виникнення і загальна характеристика субкультур.
2. Класифікація й основні ознаки молодіжних субкультур.

Література

1. Енергети, репери, скінхеди ... Хто вони і звідки? [Електронний ресурс] // / Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик. – 2008. / <http://www.personal-plus.net/265/3122.html>
2. Кібер-готи [Електронний ресурс] // Субкультури, музичні стилі, біографії. – 2011. / <http://insurgent.ru/cybergoths>.
3. Кухар В. Субкультура панків: становлення та розвиток в світовому і українознавчому вимірах. / В. Кухар. // <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=2705>
4. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
5. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
6. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
7. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
8. Сурвілайте Д. В. Молодіжні субкультури: сутність та особливості функціонування / Д. В. Сурвілайте // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 50. – С. 287–292.
9. Сучасні молодіжні субкультури [Електронний ресурс] // Вікі КДПУ. – 2011. / http://wiki.kspu.kr.ua/index.php/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%

D1% 96% D0% B6% D0% BD% D1% 96_% D 1% 81% D1% 83% D0 % B1%
D0% BA% D1% 83% D0% BB% D1% 8C% D1% 82% D1% 83% D1% 80%
D0% B8.

10. Тодорів Л. Молодіжна субкультура як дискурсивний простір конструювання інтерпретативних схем особистості / Л. Тодорів // Психологія особистості. – 2011. – № 1. – С. 211–218.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua
13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд питання слід розпочати з визначення поняття «субкультура» та характеристики різних видів субкультур. У соціології під цим поняттям розуміють культуру специфічних груп людей з власним баченням світу і себе в ньому. Соціологи розрізняють субкультури за певними характеристиками і приналежністю до певних організацій: молодіжна субкультура, професійна, армійська, субкультура злочинного світу та ін. Слід детальніше розглянути чинники формування субкультур – вік, місце проживання, приналежність до певної групи, етнічне походження, релігійні переконання. Розгляньте основні ознаки субкультур – стиль життя, одяг, мова, манера поведінки, певні політичні погляди тощо.

Друге питання. У другому питанні слід детальніше зупинитися на історії виникнення молодіжних субкультур, яку пов'язують з молодіжними рухами у США та Великобританії у 50–60-х рр. ХХ ст. Проаналізуйте результати соціологічних досліджень молодіжних субкультур. Необхідно звернути увагу на характерні риси молодіжної субкультури, зокрема у дозвілльєвій діяльності: розважально-рекреативна спрямованість; пасивність; американізація; пріоритети споживацьких орієнтацій над творчими; стереотипізація вибору культурних цінностей межами референтної групи; невизначена етнокультурна самоідентифікація тощо [7; 144].

Необхідно з'ясувати причини, очікування та результати вступу молоді до субкультур.

Схарактеризуйте основні риси молодіжних субкультур: хіпі, растамани, панки, репери, скінхеди, гопники, готи, сатаністи, фріки, байкери, металісти, моди, рейвери, хакери і кракери, футбольні уболівальники, емо, фурі, теріантропи, геймери, шлях навпростець та ін.

Семінарське заняття 8

Тема. Масова культура

План

1. Причини виникнення і загальна характеристика масової культури.
2. Напрями індустрії масової культури.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
5. Парашевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Парашевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
7. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд питання слід розпочати з розкриття змісту поняття «масова культура». Під масовою культурою розуміють загальнолюдську культуру, доступну для широких мас. Її появу пов'язують з урбанізацією, зміною системи освіти, з появою і поширенням технічних засобів комунікації, проникненням ринкових відносин у культурну сферу. Деякі дослідники вважають, що масова культура уже була у Стародавній Греції (театри), інші пов'язують її появу з науково-технічною революцією і розвитком засобів масової інформації (газети, журнали, радіо, телебачення). Успіх і популярність масової культури можна пояснити її розважальним характером, який прийшов на зміну просвітницькому, що є ознакою елітарної культури.

Уважається, що масова культура, на відміну від елітарної, не потребує культурно-освітнього багажу і розрахована на середній рівень масового споживача. Однак часто для сприйняття і розуміння досягнень масової культури потрібен час, що свідчить про її глибокий зміст.

Проаналізуйте прояви масової культури у стилі життя та поведінці сучасної людини.

Друге питання. При розгляді другого питання зупиніться на характеристиці різних жанрів масової культури: художні романи, кінофільми, розважальні телевізійні та радіопрोगрами, реклама, розважальні центри та ін. Зверніть увагу на комерційний характер масової культури. Поясніть поняття «кітч» і «симулякр», з'ясуйте, у чому полягають відмінності між ними. Наведіть приклади кітчу і симулякру у культурі різних суспільств. Проаналізуйте відмінності між жанрами елітарної і масової культури. Схарактеризуйте функції

масової культури. Варто зазначити, що з розвитком сучасних інформаційних технологій появляються нові досягнення у галузі культури, до яких можна залучати все більше мас.

Семінарське заняття 9

Тема. Освіта і наука як елементи культури

План

1. Поняття соціології освіти, її місце в системі соціологічного знання.
2. «Криза» інституту освіти: сутність та прояви.
3. Предмет і основні категорії соціології науки.
4. Соціологічні дослідження проблем науки в Україні.

Література

1. Вища освіта в Україні : навч. посібник / В.Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко та ін. // за ред. В.Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Городняк І.В. Соціологія освіти / І.В. Городняк. – Львів : Новий Світ-2000, – 264 с.
3. Курс лекцій по социологии образования : учебн. пособие [для студентов вузов] / Нар. укр. акад. под общ. ред. В.И. Астаховой. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Изд-во НУА, 2009. – 464 с.
4. Лукашук О. Соціокультурний статус вищої освіти: історико-соціологічний аналіз / О. Лукашук // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2014. – № 3. – С. 131 – 139.
5. Малиш Л. Соціальна детермінація освітніх досягнень української молоді /Л. Малиш // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 3. – С. 26 – 44.
6. Мосійчук Т., Крапіва І. Контекстність вищої освіти як чинник безпеки соціально-професійних відносин / Т. Мосійчук, І. Крапіва // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2016. – № 2. – С. 133 – 140.
7. Петрушина Т., Соболева Н., Чепурко Г. Громадська думка щодо ролі науки в українському суспільстві / Т. Петрушина, Н. Соболева, Г. Чепурко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2016. – № 2. – С.81 – 101.
8. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

9. Спеціальні та галузеві соціології : навч. посібн. для студ. вузів / В.Є. Пилипенко, О.І. Вишняк та ін. ; За ред. В.Є Пилипенка. – Л. : Каравела, 2003. – 304 с.

10. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. – Львів : Укр. технології, 2005. – 384 с.

11. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / За ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 520 с.

12. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості: quovadis / Світлана Щудло. – Харків–Дрогобич : Коло, 2012. – 340 с.

Інтернет-ресурси

13. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

14. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

15. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. У першому питанні необхідно зосередити увагу на передумовах виникнення соціології освіти та ролі французького соціолога Еміля Дюркгейма у цьому процесі, який перший вказав на необхідність соціологічного аналізу навчання і виховання. Розгляньте предметно-об'єктну сфери соціології освіти, структуру соціології освіти: теоретичну, прикладну та експериментальну соціології освіти; функції соціології освіти: теоретико-пізнавальну, інформаційну, прогностичну, реформування освіти та ін.

Аналізуючи процес становлення соціології освіти в зарубіжній та вітчизняній соціології, необхідно зупинитися на поглядах американських дослідників Л. Уорда, Дж. Дьюї, Т. Веблена, М. Вебера, К. Мангейма, П. Сорокіна, Н. Аітова, Є. Головахи та ін.

Окресліть основні методологічні підходи у соціології освіти: функціональний підхід – освіта здійснює функцію передання цінностей панівної культури, що забезпечує «справедливу нерівність» (Т. Парсонс); теорії конфлікту – освіта є втіленням групових конфліктів, бо сприяє пригніченню верств з меншими можливостями; теорія людського капіталу – освіта є капіталовкладенням, яке згодом принесе прибутки.

Розкрийте зміст поняття «освіта», проаналізує основні етапи її інституалізації. Дайте розгорнуту характеристику функції освіти як соціального інституту.

Визначте місце освіти в системі інших соціальних інститутів суспільства.

Друге питання. Вперше про кризу інституту освіти заговорили ще наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Англійський вчений Ф. Кумбс у своїй праці «Криза освіти в сучасному суспільстві» проаналізував розрив між системами тогочасної освіти і розвитком суспільства. Очевидним є те, що в сучасних умовах до якості освіти виставляються нові вимоги. Сьогодні є популярною концепція про безперервність освіти. Зросла потреба в оволодінні новими знаннями, умінням працювати з інформацією, швидко використовувати інновації, підвищувати кваліфікацію спеціалістів усіх спеціальностей. Розгляньте причини та охарактеризуйте прояви кризи системи освіти в Україні. Дайте визначення поняття «знання».

Третє питання. Розгляд питання слід розпочати з визначення поняття «наука» і «соціологія науки». Проаналізуйте основні принципи соціології науки в концепціях М. Вебера, М. Шелера, Р. Мертона, К. Мангейма. З основних концепцій науки виділяються два напрями: перший – акцент робиться на ролі науки в духовній культурі; другий – роль науки в матеріальній культурі, розвитку техніки і сучасних технологій. Схарактеризуйте об'єкт і предмет соціології науки. Дайте розширену характеристику соціальних функцій науки: систематизація знань про дійсність та аналіз суті процесів і явищ, підвищення ефективності усіх видів діяльності, у тому числі виробничої, прогнозування НТП і його наслідків та ін.

Розгляньте взаємозв'язок освіти, науки, техніки і виробництва.

Четверте питання. Розгляд питання необхідно розпочати з розширеного аналізу основних напрямів соціологічного дослідження науки: статус науки у суспільстві, чинники інтенсифікації наукової діяльності, проблеми формування вченого і наукових напрямів, забезпечення розвитку нових наукових напрямів, соціальна структура наукових колективів, шляхи удосконалення умов і організації науково-дослідної праці, соціальний статус наукового працівника і наукових дисциплін, мотивація наукової діяльності, професійна мобільність у науці, критерії оцінки наукової діяльності, співвідношення науки і культури та ін. [7; 163].

Семінарське заняття 10

Тема. Соціологія мистецтва

План

1. Етапи становлення соціології мистецтва.
2. Предмет та сфери дослідження соціології мистецтва.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.

2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.

3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.

4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.

5. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.

6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

7. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати із з'ясування понять «мистецтво» і «соціологія мистецтва». Варто зазначити, що соціологія мистецтва виділилася в окрему галузь соціологічного знання на початку ХХ ст. У своєму розвитку вона пройшла такі основні етапи: соціологічний редуccionізм, інституціональний підхід, емпірична соціологія, структурно-функціональний аналіз. Дайте розгорнуту характеристику етапам розвитку соціології мистецтва.

В Україні перші соціологічні дослідження мистецтва започаткував М. Грушевський. Проаналізуйте розвиток соціології мистецтва в українській соціології.

Друге питання. Аналізуючи предмет соціології мистецтва, розгляньте основні напрями дослідження: соціальні умови мистецтва, соціальні відносини у творах мистецтва, посередники (ЗМІ, критики, менеджери та ін.) у системі мистецтва.

Розгляньте сфери дослідження функціонування мистецтва українськими соціологами: соціальна природа мистецтва, соціальний статус мистецтва, художній твір як предмет соціального функціонування, соціологічні проблеми театру, масові музичні форми як соціологічний феномен, система і функціонування української художньої культури та ін.

Розкрийте зміст поняття «суб'єкти художньої культури». Проведіть типологізацію суб'єктів художньої культури.

Дайте визначення поняття «художня інтелігенція». Дайте характеристику типології митців. Проаналізуйте фактори впливу формування на формування художньої інтелігенції.

Розгляньте взаємодію мистецтва і публіки. Схарактеризуйте структуру публіки: елітарну і масову; традиційну та авангардну; публіку постмодерністської культури; молодіжної контркультури та субкультури. З'ясуйте роль і функції критики в художньому житті.

Семінарське заняття 11

Тема. Театр і кіно як елементи культури

План

1. Соціологічний підхід до дослідження театру.
2. Кіно у соціокультурному вимірі.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ, ДДТУ, 2015. – 121 с.
4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
5. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
7. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред.О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.
9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.
10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua
13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Аналіз першого питання слід розпочати з визначення поняття «соціологія театру», зазначивши, що це спеціальна соціологічна теорія, яка вивчає театр як художній зліпок суспільства. При розгляді європейської традиції вивчення театру слід виділити англійську, французьку та німецьку школи, з'ясувати особливості досліджень театру в кожній країні. Детально зупиніться на характеристиці української традиції соціологічного вивчення театру.

Розгляньте предмет соціології театру. Дайте визначення понять «театральна публіка», «глядачі мимоволі», «кадрова» публіка. Схарактеризуйте функції театру: естетичну, розважальну, комунікативну, соціалізацій, компенсаторну, нормативну, ігрову та ін. Розгляньте характерні риси сучасної театральної ситуації.

Друге питання. Вивчення другого питання необхідно розпочати з характеристики історико-теоретичної бази виникнення соціології кіно. Визначте предмет соціології кіно. Дайте розширену характеристику функцій кіно: естетичної, ігрової, комунікативної, ідеологічної та ін.

Проаналізуйте функціонування кіно в соціокультурному просторі України: кіноспоживання в контексті культурних практик. Зверніть увагу на чинники, які визначають рівень кіноспоживання: демографічні, територіальні, культурно-освітні, просторово-часові та ін. Дайте характеристику структури сучасної кіноаудиторії і найбільш популярним кіножанрам. Поясніть відмінності між публікою кіно, театру і телебачення. Розгляньте соціокультурні виміри сучасного кінопроцесу в Україні.

Семінарське заняття 12

Тема. Соціологія музики

План

1. Особливості соціологічного підходу до вивчення музики.
2. Соціальні функції музики.
3. Сучасні дослідження музичних смаків різних соціальних груп.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Кононов А.І. Музичні смаки та стильові особливості життя студентів м. Луганська. Магістерська робота за спеціальністю 8.040201 «Соціологія» / А.І. Кононов. – Луганськ, 2013. / www.ostrovok.lg.ua/sites/default/files/kononov_an
4. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
5. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
6. Мартынов В. И. Время и пространство как факторы музыкального формообразования. <http://www.aquarun.ru/psih/tvor/tvor9.html>
7. Нестеренко Л. М. Студентська молодь та її музичні преференції: тенденції вивчення / Л. М. Нестеренко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : Науковий збірник. – 2011. – № 3 (59). — С.17 – 23.
8. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; пер. с англ.; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
9. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
10. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.
11. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.
12. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

13. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
14. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua
15. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання необхідно розпочати з визначення поняття «музика». Одне з них пояснює, що музика (від грец. μουσα – муза) – вид мистецтва, який призначений для того, щоб засобами організації акустичного середовища людини в чистому вигляді виражати основні соціально оформлені емоції. Музика, маючи справу з чистими емоціями, є найбільш абстрактним видом мистецтва. Але вона є великим інструментом відображення, опрацювання і управління соціальними емоціями. Вона може сприяти акумуляції людських сил для звершень, а може бути руйнівною і сприяти соціальним дисфункціям [3]. Розгляньте ступінь розробки проблеми у дослідженнях музики Максом Вебером, Борисом Асаф'євим і Теодором Адорно. Значним внеском у дослідження ролі музики в становленні різних стилів життя стала концепція габітуса П'єра Бурдьє.

Дайте визначення поняття «соціологія музики», яка є спеціальною соціологічною теорією. Проаналізуйте основні підходи до визначення предмета соціології музики у західній соціології: музикознавчий, емпіричний, естетичний.

Друге питання. Розгляд другого питання необхідно розпочати із з'ясування впливу музики на розвиток особистості та суспільства через аналіз функцій музики: естетичну, виховну, світоглядну, комунікативну, інтегративну та ін.

Сутність соціального функціонування музики, яке забезпечує музичне життя, виражається у двох полюсах музичного інтонування (виконавця і публіки), які виявляються у сталих сформованих відношеннях «музикант-виконавець – публіка».

Третє питання. При розгляді третього питання необхідно зазначити, що найбільш сильними у дослідженні музики є німецькі соціологічні традиції. При цьому варто пам'ятати, що серйозних фахівців у соціології музики в усьому світі дуже мало. Німецький соціолог Альфонс Зільберман (1909–2000) в праці, що вийшла у 1963 р., ввів поняття «соціо-музичні групи» і дав їх розгорнуті характеристики. З середини ХХ ст. починають стрімко розвиватися емпіричні дослідження музичних преференцій і особливостей сприйняття музики різними верствами населення. Ці дослідження були орієнтованими на прикладне застосування отриманої інформації. Масове переважання подібних досліджень змістили

дослідницьку увагу передовсім на слухача музики, залишивши без уваги теоретичне ядро дисципліни [3].

Велика кількість досліджень почала проводитися на перетині соціології і психології. Цьому сприяла популярність праці Леонарда і Денні Майєрів, в якій музика розглядається з точки зору взаємодії музиканта і публіки. Скрупульозно вивчалися музичні вподобання різних суспільних верств. Ключовим терміном стає «преференція», який об'єднує психологічну і соціальну складові [3].

Проаналізуйте результати конкретно-соціальних досліджень музичних преференцій молоді.

Семінарське заняття 13

Тема. Соціологія книги, читання і художньої літератури **План**

1. Соціології книги, читання художньої літератури як елементи соціології культури.
2. Роль книги і читання у формуванні особистості.
3. Соціологічний підхід у вивченні художньої літератури.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
5. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.

6. Соціологія культури : навч. посіб. / О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

7. Соціологія : курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.

8. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.

9. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

10. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

12. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Вивчення питання необхідно розпочати з аналізу системно-функціональних зв'язків між соціологією книги, соціологією читання і соціологією художньої літератури. Аналізуючи книгу, розгляньте відмінності між книгою і читанням, книгою і писемністю, книгою і друком, книгою й інформацією, книгою й літературою. Дайте визначення понять «книга» і «соціологія книги». Зверніть увагу, що соціологія книги виділилась в окрему галузь знань на початку ХХ ст. завдяки бельгійському вченому бібліографу П. Отле, який першим увів термін «соціологія книги» до наукового обігу.

В українській та радянській соціології з 30-х рр. ХХ ст. книгу досліджували в комплексі з читанням. З середини 60-х рр. ХХ ст. популярними стали дослідження книги і особистості читача. Сьогодні у європейській соціології акцент робиться на дослідженні поширення книги у суспільстві, книгодрукування та читання як умови розвитку культури. Дайте визначення поняття «соціологія читання». Розгляньте характерні риси людини, яка читає і яка не читає.

Проаналізуйте особливості формування соціології художньої літератури, її зв'язок з літературознавством. Головними завданнями досліджень соціології літератури є: враховувати специфіку художньої літератури як виду мистецтва, не вульгаризувати літературний процес, досліджувати емпірично взаємозв'язок учасників літературного процесу.

Друге питання. Розгляд другого питання бажано розпочати з соціологічного аналізу книгодрукування, його історії та значення у поширенні знань в Європі. Розгляньте еволюцію українського книгодрукування та його вплив на освіту народних мас.

Визначте роль публічних бібліотек як просвітницьких установ, які стали соціальною інституцією, що стабілізувала та демократизувала суспільства Америки і Європи з кінця XIX ст. Схарактеризуйте сучасний стан бібліотечної системи в Україні: проблеми та перспективи. Дайте розширену характеристику функцій бібліотек у сучасному українському суспільстві. Розгляньте соціологічний аналіз жанрових преференцій сучасного читача та читацької поведінки.

Третє питання. Спроби застосувати соціологічний підхід у вивченні художньої літератури вперше проявилися у 20-х рр. XX ст. у Німеччині. Предметом дослідження були розважальна, низова література, смаки читацької аудиторії, функції літератури. Згодом кількість досліджуваних проблем у художній літературі зростає, серед них: зіставлення соціального і літературного, літературного і культурного.

В Україні становлення соціології художньої літератури пов'язують з появою книги М. Грушевського «Історія української літератури». Соціологічне вивчення літератури розвивали І. Франко, Л. Українка, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Потебня та ін. Схарактеризуйте проблематику соціологічних досліджень художньої літератури протягом XX ст.

Розгляньте особливості формування художньої літератури у XXI ст.: популярність критичних літературних форм, публіцистики, зниження заідеологізованості, низький рівень критики та ін.

Семінарське заняття 14

Тема. Соціологія моди

План

1. Особливості соціологічного підходу до дослідження моди.
2. Мода як соціокультурне явище.

Література

1. Болотіна Г. А. Дрес-код як частина корпоративної культури організації / Г.А. Болотіна, Н. Ю. Ляшок. // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. – 2010. – С. 50–53.
  2. Коміх Н., Тихонова А. Мода як соціальний феномен в сучасному соціокультурному дискурсі / Н. Коміх, А. Тихонова. URL: <http://slavutajournal.com.ua/arxiv-%20217%20nomeriv/slavuta-vipusk-4-5-2011/moda-yak-socialnij-fenomen-v-suchasnomusociologichnomu-diskursi> / (дата звернення: 10.07.20).
  3. Кришталь А. Шопоголізм для когось стає не просто хобі, а справжньою хворобою! // А. Кришталь. – 2012. / http://32octoberr.blogspot.com/2012/10/blog-post_17.html
  4. Про затвердження рекомендацій щодо зовнішнього вигляду працівників секретаріату Кабінету міністрів України [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2010. / <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=243701680>.
  5. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
  6. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
  7. Проблема анорексії в молодіжному середовищі // ukrbukva.net. – 2013. / <http://ukrbukva.net/print:page,1,3708-Problema-anoreksii-v-molodezhnoiy-srede.html>.
  8. Ржевський Г. М. Синдром шопоголіка / А.Н.Ржевський, А. П. Пасичнюк // Центр психологічного забезпечення професійної діяльності КНТЕУ. – 2015. / http://cps.knteu.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=14:nov2&catid=8:novosti&Itemid=115.
  9. Скалацька О.В. Простір моди у контексті філософських побудов Ж. Бодріяра. / О.В. Скалацька // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 129 – 136. / file:///C:/Users/PK/Downloads/cuc_2013_1_16.pdf
- Інтернет-ресурси*
10. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
  11. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua
  12. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Мода як соціокультурне явище вивчається багатьма науками: антропологією, економікою, психологією, історією, культурологією, соціологією та ін.

У соціології мода досліджувалася з позицій структурного функціоналізму, інтеракціонізму, постструктуралізму, конструктивістського структуралізму.

Появу соціологічного підходу до вивчення моди пов'язують з іменами Т. Веблена та Г. Зіммеля, які на початку ХХ ст. звернули увагу на моду як показник класових відмінностей. В 60–70-х рр. ХХ ст. з'явилося багато нових концепцій моди. мода стала доступною і перестала бути індикатором приналежності до вищого прошарку суспільства. У другій половині ХХ ст. французькі соціологи Р. Барт та Ж. Бордіяр досліджували систему знаків, які несе в собі мода. Детально проаналізуйте ці теорії.

Американський соціолог, один із авторів теорії символічного інтеракціонізму Г. Блумер, досліджував моду як феномен «колективного відбору», який здійснюється у процесі інтеракції. Це було пов'язано зі зміною соціокультурної ситуації та появою багатьох акторів; дизайнерів, баєрів, публіки. На думку Блумера, мода забезпечує суспільству порядок, рух і розвиток.

Французький соціолог П. Бурдьє («Кутюр'є і його підпис: вклад в теорію магії» (1975), «Висока мода – висока культура» (1980)) при дослідженні моди використовує теорію поля: поле виробництва і поле споживання як структуровані простори позицій, які він пов'язує з капіталом. Проаналізуйте відмінності між теорією Бурдьє і класовими теоріями Веблена і Зіммеля.

Детально розгляньте теорію моди у постмодерному суспільстві Ж. Бордіяра, який розробив свою концепцію моди на основі дослідження споживацького суспільства. Споживання має набуває психологічного характеру, прагнення людей до оволодіння ідеалом-зразком.

Сьогодні соціологія моди пов'язує моду не з класовими відмінностями, а з різноманітними ідентичностями: віковими, гендерними, субкультурними, етнічними та ін.

Друге питання. Розгляд питання слід розпочати з визначення поняття «мода». Найчастіше це поняття пов'язують з одягом, однак воно має набагато ширше значення. Необхідно проаналізувати еволюцію поняття «мода» в соціокультурному розвитку. Розгляньте джерела розповсюдження моди: журнали, кіно, телебачення та ін.

Схарактеризуйте стилі моди у молодіжних субкультурах.

Проаналізуйте взаємозв'язок «мода – постіндустріальне суспільство», а також вплив сучасних модних тенденцій на

психологічне здоров'я особистості та суспільства: оніоманія (шопоголізм), баєрство, анорексія та ін.

Семінарське заняття 15

Тема. Соціологія вільного часу

План

1. Соціологічний підхід до вивчення вільного часу.
2. Характеристика основних видів дозвілля.
3. Стиль життя та дозвілля сучасної молоді.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХП», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
4. Мірчук І.Л. Дозвіллеві практики учнівської молоді. / І.Л. Мірчук. / Молодь у Центральній та Східній Європі. – 2017. – № 2 (8). – С. 44 – 58. / <http://www.youthjournal.eu/Youth20Journal208.pdf>.
5. Мірчук І. Прояви ризикованої поведінки учнівської молоді України та Польщі: порівняльний аналіз / І. Мірчук. // Габітус. Науковий журнал. Вип. 9. – Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2019. – С. 86–91.
6. Мірчук І. Стиль життя та дозвілля учнівської молоді (на матеріалах Міжнародного соціологічного проекту) / С. Щудло, Я. Комарницький, О. Зелена, І. Мірчук, О. Проць, Н. Кантор, Є. Копельців-Левицька, Ю. Дмитришин // Молодь у сучасних євроінтеграційних процесах. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. – С. 178–204.
7. Мірчук І. Вплив інтернет-мережі на психічне здоров'я учнівської молоді : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції до 70-річчя від дня народження професора В. Скотного «Актуальні проблеми філософії освіти: загальнофілософські, психолого-педагогічні та організаційні

виміри» / гол. ред. О. Ткаченко // Ірина Мірчук. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018 – С. 235–237.

8. Ostaszewski K. (red. nauk.), Bobrowski K., Boruska A., Okulszcz-Kozaryn K., Pisarka A., Biechowska D., Shchudlo S., Klymanska L., Herasym H., Savka V., Mirchuk I. : Monitorowanie zachowanalogowych, problemow zdrowia psychicznego 15-letniej moldziezy. Badaniamokotowskie 2004–2016. Badaniaukrainskie, obwodLwowski 2016; InstytutP sychiatrii i Neurologii, Warszawa, 2017. – 158 s.

9. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

10. Соціологія культури : навч. посіб. / О. М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий; за ред. О.М. Семашка, В.М. Піч.і – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.

11. Щудло С. Психічне здоров'я та ризикована поведінка 15-літньої молоді Львівщини / С. Щудло. / Молодь у Центральній та Східній Європі. – 2017. – № 2 (8). – С. 7–26. / <http://www.youthjournal.eu/Youth20Yournal208.pdf>.

Інтернет-ресурси

12. Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ЕСПАД (ESPAD). / <http://www.uisr.org.ua/espac>

13. “Молодь України 2017”: “Українське покоління Z: цінності та орієнтири – 2017 р.” / http://neweurope.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf

14. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua

15. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua

16. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд першого питання слід розпочати з визначення змісту поняття «вільний час», слід звернути увагу на його соціальну сутність. Соціологічний аналіз вільного часу виник на рубежі ХІХ–ХХ ст.. на Заході. Вперше американський соціолог, економіст Т. Веблен підняв цю проблему в праці «Теорія бездіяльного класу» (1899). Спочатку вільний час досліджувався соціологією з позицій економіки. Сьогодні соціологи зосереджують свої дослідження вільного часу на його впливі на розвиток особистості.

Розкрийте зміст поняття «соціальний час» і схарактеризуйте його структуру.

Проаналізуйте сучасні соціологічні дослідження вільного часу в зарубіжній та вітчизняній соціології.

Друге питання. Особливе місце в соціології вільного часу займає вивчення змісту дозвілля, структури соціальних груп за способом

проведення вільного часу. Необхідно дати визначення понять «дозвілля» та «культура вільного часу». При соціологічному вивченні змісту дозвілля необхідно враховувати певні категорії: частота, ритм, поширеність, культура вільного часу. Виходячи з результатів дослідження за цими категоріями, виділяють три типи особистості: конструктивний (діяльний), раціонально-споживацький, деструктивний (руйнівний) [10; 224]. Дайте розгорнуту характеристику цим типам осіб. Проаналізуйте проблему регулювання вільного часу. Розгляньте три рівні регулювання вільного часу: адміністративний, стимулювальний, мотиваційний.

Третє питання. Стилi життя молоді в умовах українського буття протягом останнього десятиріччя набувають нових рис як у позитивному, так і негативному сенсі. Дайте визначення поняття «стиль життя», розкрийте його зміст.

Сучасна українська молодь шукає шляхи для саморозвитку, що породжує нові інтереси та нові цінності. У зв'язку з великим впливом сучасних технологій: телефонів, комп'ютерів, Інтернету, високих темпів росту автоматизації суспільного життя, кардинально змінилися і погляди на саме життя, його сенс та сутність. Дозвілля як частина вільного часу, залучає молодь своєю нерегламентованістю і добровільністю вибору його різних форм, демократичністю, емоційною насиченістю, можливістю поєднати в ньому фізичну й інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову. Для значної частини молодих людей соціальні інститути дозвілля є основними джерелами соціально-культурної інтеграції й особистісної самореалізації [6; 11].

Проаналізуйте найбільш популярні способи проведення вільного часу сучасною молоддю. Наведіть результати соціологічних досліджень цієї проблеми.

Семінарське заняття 16

Тема. Соціокультурна ситуація в сучасній Україні

План

1. Нова соціально-культурна реальність в Україні.
2. Криза культури та її причини.
3. Перспективи розвитку української культури.

Література

1. Болотова В.О. Навчально-методичний посібник «Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів денного відділення, що навчаються за напрямом «Соціологія» / В.О. Болотова. – Х. : НТУ«ХПІ», 2014. – 75 с.
2. Ручка А.О., Танчер В.В., Сорока Ю.Г. Соціологія культури в новому тисячолітті : навчально-методичний посібник для викладачів та студентів / А.О. Ручка, В.В. Танчер, Ю.Г. Сорока. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 160 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія культури» для студентів за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія» / Укладачі: К.Ю. Богомаз, О.М. Шеломовська. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. – 121 с.
4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
5. Паращевін М. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України / М. Паращевін // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 194–206.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; пер. с англ. ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
7. Соціологія культури : навч. посіб. / О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий ; за ред. О.М. Семашка, В.М. Пічі. – Львів : «Новий Світ–2000», 2004. – 334 с.
8. Соціологія: курс лекцій : навчальний посібник для студентів / За ред. С. Щудло, Т. Романіва, І. Мірчук. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 283 с.
9. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Л. : «Кальварія», 2004. – 460 с.
10. Юрій М.Ф. Соціологія культури : навч. посіб. / М.Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2006. – 302 с.

Інтернет-ресурси

11. Соціологічна асоціація України / www.sau.kiev.ua
12. Соціологічні ресурси соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / www.sociology.kharkov.ua
13. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України / http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php

Методичні поради

Перше питання. Розгляд питання слід розпочати з характеристики ознак нової соціально-культурної реальності. Сьогодні в Україні складається нова соціальна і культурна ситуація, особливістю якої є те, що відбуваються зміни соціальної реальності, а як результат, змінюється культурна реальність. Схарактеризуйте позитивні та негативні ознаки нової соціокультурної реальності: урбанізація, освіченість, диференціація, розвиненість засобів комунікації,

самосвідомість, лібералізація, динамічність, новаційність, індивідуалізація та ін. Дайте визначення понять «соціокультурна реальність», «культурна модернізація».

Друге питання. Розгляд питання слід розпочати з аналізу праці німецького соціолога Г. Зіммеля «Криза культури», в якій він зазначає, що суперечності між удосконаленням речей і розвитком особистості призводять до «трагедії культури».

Розкрийте зміст поняття «культурний конфлікт». Проаналізуйте причини культурних конфліктів: ідеологічні, політичні, соціально-економічні, гендерні, ціннісно-нормативні, статусно-рольові, вікові та ін.

Третє питання. У третьому питанні проаналізуйте вплив зростання національної культурної самосвідомості на розвиток української культури. Оцініть роль держави у формуванні культурної політики. Схарактеризуйте основні засади державної політики у сфері культури в Україні та роль органів управління культурною сферою. Розгляньте здобутки української культури у сучасній соціальній реальності.

Проаналізуйте проблематику та результати соціологічних досліджень сфери культури. На основі аналізу соціологічних даних зробіть висновки про духовні потреби сучасних українців та перспективи розвитку української культури.

ПРЕДМЕТНИЙ ТА ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Адорно Т. 30
Арчер М. 11
Бурдьє П. 11, 30, 35
Бордіяр Ж. 35
Дюркгейм Е. 12
Гердер Й. 6
Гіденс Е. 11
Грушевський М. 26, 33
Вебер А. 10
Вебер М. 10, 12, 14, 23, 24, 30
Веблен Т. 23, 35, 37
Жанр 28
Зільберман А. 30
Зіммель Г. 10, 35, 40
Ідентичність 17
Кітч 21
Кіно 27
Контркультура 15
Культура 6, 14
Кумбс Ф. 24
Малиновський Б. 8, 10
Мангейм К. 10, 23, 24
Маркс К. 12
Мертон Р. 10, 12, 24
Музика 28, 30
Нідерман Й. 6
Особистість 15, 16
Парсонс Т. 10, 12, 23
Редкліф-Браун А. 10, 12
Симулякр 21
Соціологія культури 6
Сорокін П. 10, 23
Стиль 37, 38
Субкультура 15, 18
Тайлор Е. 14
Театр 27
Штомпка П. 11

Навчальне видання

Ірина Мірчук

СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ:

*МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ*

Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Головний редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Наталя Кізіма

Здано до набору 02. 07. 2020 р. Підписано до друку 24. 07. 2020р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. Наклад 100 прим. Умов.
друк. арк. 2,62. Зам 17.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2155 від 01. 07. 2016 р.) 82100, Дрогобич,
вул. І. Франка, 24, к.42.